

Sigmund Freud (1856-1939)

PSIHOANALITIČKA TEORIJA

Društveni kontekst

- kasna Viktorijanska epoha
- šokirao javnost (ideja da čovek nije racionalno biće, naglašavanje seksualnosti)

Uticaji na Frojdovu teoriju

- evoluciona teorija (nagoni)
- pojam nesvesnog (Lajbnic, Herbart; Niče, Sopenhauer)
- zapažanja infantilne seksualnosti (Desoar, Elis)
- fizika i hemija: shvatanje čoveka kao energetskog sistema
- fizičke nauke: princip očuvanja

Neke karakteristike Frojdove teorije

- jedna od najuticajnijih koje su ikada razvijene
- njena forma i sadržaj su pod uticajem Frojdove **fasciniranosti simbolima i metaforama**
- teško ju je razdvojiti od terapijskog postupka ili od procesa procene u okviru te terapije
- vrlo je **složena**, iako počiva na malom broju principa

Šta je Frojdov doprinos kad je u pitanju nesvesno

- ukazivanje na **značaj** nesvesne motivacije
- veliki doprinos pitanju **sadržaja i dinamike** nesvesnih procesa
- sveobuhvatna analiza nesvesnih sadržaja i njihove uloge

Šta je Frojd naučio kod Šarkoa

- Šarko: lečenje hipnozom
- sećanja u hipnotičkom stanju - događaji **nisu zaboravljeni**
- izostanak sećanja u budnom stanju – **ne mogu se prizvati u svest**
- Frojd: zabranjene želje se **potiskuju**, ali **iz nesvesnog deluju** izazivajući uznemirenost
- kasnije: osnovne pokretačke snage ljudskih postupaka u nesvesnom

Zašto je važan slučaj Ane O.

- zaključak o značaju potisnutih sećanja za nastanak histerije
- primena novog metoda lečenja

Empirijska osnova psihoanalize

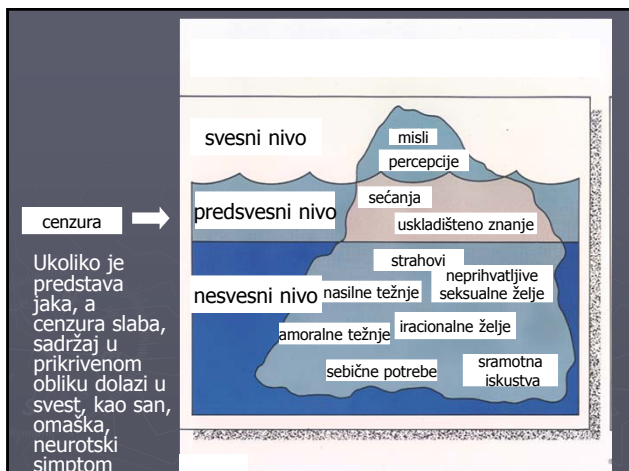
- inicijalno je nastala dobrim delom na intuitivnoj osnovi
- empirijska osnova: podaci prikupljeni tokom terapijskog rada metodom slobodnih asocijacija
- **saglasnost ili sličnost uvida** različitih pacijenata je ključni element empirijske građe psihoanalitičke teorije

Topološki model

- mentalni život podeljen u tri sistema različitih svojstava i funkcija
- objašnjenje principa po kojima element sadržan u nesvesnom postaje pristupačan svesti

Topološki model

- Prvobitni model psihe

Karakteristike sistema nesvesnog

Odsustvo protivrečnosti

- nema dilema, negacija ili konflikata

Primarni proces

- mogućnost pomeranja i sažimanja

Bezvremenost

- ne stoji ni u kakvom odnosu sa vremenom

Zamena realnosti psihičkom realnošću

- nedostupna su mu pravila spoljašnjeg okruženja

Šta se nalazi u nesvesnom

- ▶ Nesvesno je najznačajnije
- ▶ **zabranjene želje** u pozadini slika nesvesnog
- ▶ filogenetska zaostavština - deo nesvesnih sadržaja

Šta "radi" nesvesno

- ▶ Nesvesno je **veoma aktivno**
- ▶ instinkti iz nesvesnog konstantno **teže da postanu svesni**
- ▶ mnogi uspevaju, ali prerušeni
- ▶ i ako ne uspevaju, motivišu ponašanje

Predsvesno

- ▶ sećanja, opažaji i misli koje nisu svesne u datom trenutku ali koje se mogu lako dozvati u svest

predsvesno

svesna percepcija –
ideje koje lako mogu
da se prebacuju
iz svesnog u predsvesno

nesvesno - ideje mogu
promaći početnoj cenzuri i
dospeti u predsvesno, **finalna**
cenzura ih gura natrag ili
propušta u svesno

Svesno

- ▶ predstavlja veoma mali deo mišljenja, opažaja i pamćenja
- ▶ upravlja ponašanjem ljudi s ciljem da se postigne zadovoljstvo

svesno

perceptualno
svesno

predsvesno

Strukturalna teorija

Struktura psihičkog aparata

Id

- ▶ biološki, instinktivni, primitivni deo ličnosti
- ▶ rezervoar celokupne psihičke energije
- ▶ zamišljeno = stvarno, odsustvo protivrečnosti
- ▶ **princip zadovoljstva (sada i ovde)**
- ▶ **proces:**
 - refleksi
 - primarni proces
- ▶ id se ne razvija

Ego

- ▶ razvija se iz ida, cilj mu je da zadovolji potrebe ida

princip realnosti

odlaganje

preusmeravanje

opažanje objekata kojima se potreba može zadovoljiti...

sekundarni procesi

opažanje

mišljenje

pamćenje

voljna motorika

- ▶ izvršni organ ličnosti, odluke može donositi na svakom od tri nivoa

Kako se razvija ego

- ▶ diferencira se iz ida kada beba uči da razdvaja sebe od spoljašnjeg sveta
- ▶ putem **identifikacije** dete inkorporiše u ego objekat zadovoljstva
- ▶ direktan i neposredan oblik identifikacije
 - **prosta introjeksija roditeljskih ponašanja i stavova**

Superego

- ▶ sadrži socijalno usvojene standarde o prihvatljivom načinu zadovoljenja impulsa ida
- ▶ moralni deo ličnosti
- ▶ izrasta iz ega i nema sopstvenu energiju

Kako se razvija superego

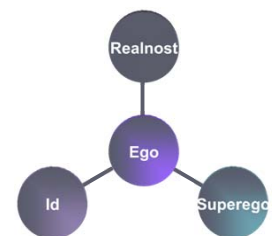
- ▶ pravila ponašanja koja prenose roditelji
- ▶ Edipov kompleks –intenziviranje identifikacije sa roditeljima da bi se kompenzovao gubitak
- ▶ superego kao prenosilac vrednosti sa generacije na generaciju
- ▶ duboka veza sa idom - delimično nesvesna instanca ličnosti

Internalizacija i šta još radi superego

- ▶ roditeljska pravila postaju lična pravila ponašanja
- ▶ samonagrađivanje (ponos) i samokažnjavanje (krivica, inferiornost)
- ▶ teži da blokira želje ida

Ego – sluga tri gospodara

- ▶ Ego pod pritiskom suprotstavljenih snaga
- ▶ treba da zadovolji tri "gospodara"
- ▶ individualne razlike – id, ego i superego

Odnos strukturalne teorije i topološkog modela

Dinamika ličnosti

Osnovi teorije motivacije

- osnov motivacije: **redukcija tenzije**
- poreklo psihičke energije: **nagoni**
- **hidraulički model motivacije**
- stalno delovanje instinkata - stalno postojanje tenzije

Kateksa i korišćenje energije

- "takmičenje" za **psihičku energiju**
- **kateksa**: ulaganje energije nagona u aktivnost, objekat, predstavu
- dva načina ulaganja energije od strane **ega**:
 - **ego katekse**
 - **antikateksa** – ulaganje energije u sprečavanje ispoljavanja katekse (iracionalne ili nemoralne)
- **superego** – počiva na id kateksama (ulaganjima) u roditelje

Instinkti – instinkti života

- ▶ **instinkti života** – Eros (služe opstanku)
- ▶ seksualni instinkt – Frojdovo proširenje koncepta seksualnosti; **libido**
- ▶ erogene zone
- ▶ način dostizanja cilja varijabilan
- ▶ fleksibilnost seksualnog objekta

Instinkti – instinkti života

- ▶ **instinkti života** – Eros (služe opstanku)
- ▶ seksualni instinkt – Frojdovo proširenje koncepta seksualnosti; **libido**
- ▶ erogene zone
- ▶ način dostizanja cilja varijabilan
- ▶ fleksibilnost seksualnog objekta

mnoga ponašanja teško prepoznati kao seksualna

Instinkt smrti (Tanatos)

prvobitno shvatanje: agresija posledica
prepreka u zadovoljenju potreba

novije shvatanje: agresija posledica
instinkta smrti (njegovog blokiranja)

- ▶ fleksibilnost objekta i transformacije
- ▶ objašnjava potrebu ljudi da postave barijere kako bi kontrolisali agresiju

Kritike koncepcije instinkta smrti

- ▶ Fenichel: pojam instinkta smrti nesaglasan sa samim pojmom instinkta
- ▶ Wolman:
 - stanje smrti nije stanje neorganske materije
 - ni tenzije ni ravnoteže nema ako nema života

Frojd-Abrahamova teorija psihoseksualnog razvitka

Osnovi teorije psihoseksualnog razvoja

- ▶ centralno: shvatanje da postoji **seksualni nagon kod dece**
- ▶ **erogene zone** – centri seksualnog zadovoljstva u pregenitalnim stadijumima
- ▶ Razvoj individue zavisi od:

urođenih instinktivnih snaga

biološki determinisanih razvojnih stadijuma

sredinskih uticaja

Fiksacije, regresije i karakter

fiksacije

zadržavanje energije libida na nekom stadijumu usled nedovoljnog ili preteranog zadovoljenja potreba

značajne za oblikovanje karaktera (**pomeranjem**) i pravac regresije

karakter

ukazuje na permanentnije i konzistentnije složajeve vidljivog i prikrivenog ponašanja

Prva godina: oralna faza

- ▶ prva godina: **erogena zona** - usta, usne, zona oko usana; objekat – majčine dojke, flašica; aktivnost – sisanje
- ▶ **kateksa za majku** – prvi objekt ljubavi
- ▶ dve suprotne tendencije: oralno-pasivna (introjekcija) i oralno-agresivna (projekcija)
- ▶ fiksacije

Oralni karakter

oralno pasivni
karakter

zavisnost, pasivnost,
optimizam, lakovernost,
oralne navike

oralno agresivni
karakter

depresivne i agresivne tendencije
pesimizam, sarkazam,
cinizam, sklonost projekciji

Druga godina: analna faza

- ▶ **erogena zona:** anus; aktivnosti: izbacivanje i zadržavanje fecesa
- ▶ **toalet trening**
- ▶ **analno-ekspulzivni stadijum:** protivljenje toalet treningu izražava se agresivnim ponašanjem
- ▶ **analno-retentivni stadijum:** zadržavanje; feces kao deo tela; prototip imovine; "analna nežnost"

Analni karakter

formiranje obrasca indiskriminativnog **pražnjenja**

analno-sadistički
karakter

destruktivnost, neurednost,
sklonost metaforičkom
ili stvarnom prljanju

formiranje obrasca **zadržavanja**

analno-
retentivni karakter

tvrdoglav, škrt,
opsesivno uredan;
skupljanje, čuvanje

Falusna faza i Edipov kompleks

- ▶ razlike među polovima ne postoje sve do falusne faze
- ▶ **erogena zona:** genitalije; aktivnost: manipulisanje genitalijama
- ▶ dečje teorije o rađanju

Muški Edipov kompleks

- osnovni oblik: zaljubljenost u majku, rivalitet prema ocu
- ambivalencija prema ocu ostaje trajno u nesvesnom
- **kastracioni strah** – motiv za razrešenje
- posledica: identifikacija i formiranje superega

Ženski Edipov kompleks

- falusna faza počinje isto kao kod dečaka
- razlike u genitalijama – **zavist zbog penisa**
- **promena objekta ljubavi**
- majka nije moćan rival, nema pretnje kao motiva za razrešenje
- **motiv: strah od gubitka majčine ljubavi**

Razlike edipalne situacije kod devojčica i dečaka

- **objekat ljubavi** – kod dečaka se intenzivira odnos, a kod devojčica se menja objekat (potiskuje čitav preedipalni razvoj)
- **rivalitet**: kod dečaka se osećanja lakše dele na dva objekta

Falusni karakter

- **muški falusni karakter** – snažni narcizam, seksualna osvajanja, teškoće u uspostavljanju zrelih odnosa, samouverenost, hvalisavost, agresivnost
- **ženski falusni karakter** – želja da se osveti muškarcima: promiskuitetno ponašanje, zavođenje, ekstremna ženstvenost i narcizam; može biti i frigidnost i dr.

Period latencije

- **zatišje** nakon edipalnog konflikta (oko šeste godine do puberteta)
- dolazi do internalizovanja roditeljskih zabrana, te do **sublimacije seksualnih i agresivnih impulsa**
- **deseksualizacija** ljubavi prema roditeljima

Genitalni stadijum

- počinje sa pubertetom, telo postaje fiziološki zrelo
- ako nije bilo većih fiksacija (koje su redovna pojava u razvoju), polako se **odustaje od narcističke seksualnosti**
- genitalije postaju dominantna erogena zona
- ostvarenje normalnih heteroseksualnih odnosa

ANKSIOZNOST I ODGOVORI EGA

Odbrambeni mehanizmi ega

Zašto se javlja i kako nastaje anksioznost

Prvobitno shvatanje: nastaje usled blokiranja direktnog ispoljavanja energije libida

Kasnije: anksioznost je upozoravajući signal za ego

- **Ego** proizvodi i oseća anksioznost zbog svoje zavisnosti od ida, superega i spoljašnje realnosti

Anksioznost

► Realistička

Nastaje usled pretnje od neke spoljašnje opasnosti. Razlikuje se od straha jer ne uključuje specifičan objekt opasnosti.

► Neurotska

Nastaje usled konflikta ega i ida. Nesvesna zebnja da će se impulsi otrgnuti kontroli i da će osoba učiniti nešto nekontrolisano.

► Moralna

Proističe iz konflikta između ega i superega. To je strah koji se pojavljuje kada čovek prekrši (ili je u iskušenju da prekrši) svoje introjektovane moralne norme.

Kakvu ulogu ima anksioznost?

- služi kao **mehanizam očuvanja ega** - upozorava ga na opasnost
 - samoregulišuća je - ubrzava represiju koja povratno redukuje neprijatnost anksioznosti

MEHANIZMI ODBRANE

- taktike kojima se služi ego da bi se nosio sa anksioznošću
- zajedničke karakteristike:
 - 1) deluju nesvesno
 - 2) falsifikuju stvarnost
- u svakoj razvojnoj fazi javljaju se određene odbrane
- veza sa etiologijom psihopatoloških simptoma

Represija (potiskivanje)

Sprečava da neprikladni impulsi ili neprijatne misli prodru u svest, ili da sećanja na neprijatne događaje dopru do svesti

- prethodnik svih mehanizama odbrane, centralni mehanizam
- zavisnost sadržaja potisnutog od kulture i individualne istorije
- potisnuti impuls izražava se u snovima, omaškama...

Poricanje ili negiranje

Sastoji se u poricanju da se zastrašujući događaj uopšte odigrava ili da se odigrao

- ▶ javlja se kao odbrana od snažne anksioznosti koju pobuđuje neka situacija
- ▶ pretnja često nema unutrašnji izvor
- ▶ poricanje problema ili poricanje težine, značaja problema
- ▶ jedna od najprimitivnijih odbrana

Projekcija

Pripisivanje atributa vlastitih osećanja i želja drugoj osobi jer ego nije u stanju da preuzme odgovornost za njih

- ▶ nešto razrađeniji mehanizam odbrane
- ▶ pomaže da impulsi ipak izađu na videlo u nekoj formi, deo energije koja se koristi za potiskivanje impulsa se oslobađa
- ▶ Paranoja – ekstremni vid projekcije

Racionalizacija

Nalaženje razumnih objašnjenja da bi se prikrili od sebe i drugih stvarni motivi ponašanja

- Čuva samopoštovanje (umanjivanje neuspeha, uvećavanje uspeha)
- Racionalizacijom se može opravdati neprihvatljivo ponašanje, mogu se naći izgovori za neuspehe

Intelektualizacija

obilno korišćenje intelektualnih procesa da bi se izbegli afektivni doživljaji i izražavanja

- osoba se fokusira na činjenice, analizu uzroka i sl. odvajajući se na taj način od emocionalnog sadržaja događaja
- može biti izraz napora da se sačuva kontakt sa realnošću

Izolacija

potiskivanje emocionalne
povezanosti sa događajem

- ▶ mehanizam koji neprijatan događaj čini izolovanim u nesvesnom time što stvara period afektivnog "pomračenja" neposredno nakon iskustva
- ▶ nije u pitanju socijalna izolacija, ali često korišćenje ovog mehanizma može da vodi u manjak interpersonalnih odnosa

Reaktivna formacija

Potiskivanje neprihvatljivog osećanja
i njegovo pretvaranje u suprotnost

- osećanja i akcije koje proizilaze iz reakcione formacije su često preterana, uporna
- često sadrže prikrivene elemente originalnog impulsa
- opsesivne neuroze

Regresija

odustajanje od zrelih metoda rešavanja
problema i preuzimanje onih
karakterističnih za neki prevaziđeni
stadijum razvoja

- Reprezentuje način odnosa prema svetu koji je nekada bio efikasan
- Fiksacije određuju pravce regresije

Pomeranje, premeštanje

preusmeravanje impulsa sa jedne mete
na drugu, u situaciji kada bi usmeravanje
na pravu metu podrazumevalo pretnju za ego

- ▶ Ana Frojd: okretanje protiv sebe ili prema sebi kao forma pomeranja (depresivni poremećaji)

Sublimacija

Transformacija sirove energije nagona u društveno prihvatljive ambicije i aktivnosti

- kultura i umetnost kao posledica sublimacije
- najočiglednije se ogleda u stvaralaštvu, ali suptilnije u različitim ljudskim odnosima
- odražava zrelost i normalnost

Identifikacija

Pokušaj da kroz poistovećivanje sa nekim ili nastojanje da mu postanemo slični redukujemo anksioznost

- razvojni mehanizam i mehanizam odbrane
- identifikacija sa agresorom
- identifikacija sa grupom

Poništavanje

Pokušaj da se neki loš postupak "povuče", poništi, nadomesti nekim novim gestom, nekim suprotnim akcijama

- u osnovi je osećanje krivice i nastojanje da se ono redukuje
- opsesivno-kompulzivne radnje kao oblik poništavanja nekih neprihvatljivih impulsa

Kritike psihoanalize

Kritike sadržaja – postfrojdistička psihoanaliza i “potiskivanje” psihoanalize

- ▶ Najranije kritike Frojdu: Jung i Adler
- ▶ Razvoj psihoanalize posle psihoanalize:
 - Američka ego-psihologija
 - Psihodinamske teorije sa akcentom na interpersonalne odnose i socijalne aspekte ličnosti
 - Britanska škola objektivnih odnosa

Kritike koje se tiču naučnog statusa psihoanalize

- ▶ dolaze iz redova pozitivističkih filozofa nauke
 - izvori podataka koji su poslužili kao empirijska građa psihoanalitičke teorije
 - tehnike psihoanalitičke terapije
 - karakteristike psihoanalize kao teorijskog sistema

Hans Ajzenk: kritika psihoanalize

- ▶ **nenaučnost psihoanalize** se ogleda u:
 - tome što se više trudi da razume nego da objasni
 - korišćenju termina koji se odnose na verovanje, pre nego na dokaze i verifikacije
 - nepouzdanom izvoru podataka
 - nejasnim, generalizovanim formulacijama
 - preteranom, neopravdanom uopštavanju zaključaka

Karl Poper

- ▶ naglašava važnost **razgraničavanja između nauke i pseudonauke**
- ▶ ne priznaje opšte prihvaćeno razgraničenje (induktivni metod, opservacija ili eksperiment)
- ▶ da li niz primera koji potvrđuje teoriju ukazuje na njenu snagu ili slabost?

Problem demarkacije:

- Vrlo je lako pronaći dokaze ili verifikacije za skoro svaku teoriju – ako ih potražimo.
- Dokazi mogu važiti samo ako su rezultat **riskantnih predviđanja**
- Svaka „dobra“ naučna teorija **zabranjuje da se određene stvari dogode**
- Teorija koja se **ne može oboriti bilo kakvim događajem je nenaučna**

- Svako autentično preispitivanje teorije je **pokušaj falsifikovanja ili opovrgavanja**, mogućnost podvrgavanja ispitivanju je falsifikabilnost ili opovrgljivost
- Potvrde teorije ne bi trebalo uzimati u obzir osim ako su rezultat autentične provere teorije.
- Ad hoc uvođenje nekih sporednih pretpostavki da bi se izbeglo falsifikovanje teorije snižava ili uništava naučni status te teorije

Dakle, prema Poperu:

- kriterijum naučnog statusa teorije je **njena oborivost ili mogućnost preispitivanja**
- klasični induktivizam ne zadovoljava osnovne zakone logike (polemika u filozofiji nauke)
- **psihoanaliza je neoboriva**; ona sadrži najinteresantnije psihološke sugestije, ali ne u proverljivom obliku

Grinbaum: odgovor Poperu

- mogućnost teorije da objasni određena ponašanja ne može biti njen nedostatak
- razvoj Frojdove misli demantuje Poperovu tvrdnju o nemogućnosti opovrgavanja njegove teorije
- on ističe **distinkciju između logičkog svojstva same teorije i ljudskog svojstva njenih pristalica**

Skodelov eksperiment - debata

- rezultat suprotan očekivanju
- Grinbaum: neočekivani empirijski nalazi upravo i dovode do novih hipoteza, čijom se proverom dolazi do novih naučnih saznanja

Skodel:
rezultat obara
psihoanalitičku
hipotezu

Klajn:
objašnjenje
delovanjem reaktivne
formacije

Ajzenk:
reaktivna formacija
je post hoc
objašnjenje

Grinbaum: post hoc objašnjenje
neočekivanog rezultata je nova
opovrgljiva hipoteza

Ernest Nejgel

- dva zahteva koje svaka teorija mora da zadovolji ako želi da se osposobi za empirijsko dokazivanje:
 1. mogućnost dedukovanja određenih posledica iz pretpostavki teorije (da li je neka posledica implicirana ili ne)
 2. operacionalno definisanje teorijskih zamisli

Da li psihoanaliza ispunjava zahteve? Nejgel: ne

- iz pretpostavki se ne mogu dedukovati bilo kakvi zaključci
- Frojdove formulacije imaju suviše otvorenu strukturu
- nesvesni psihički procesi koji imaju uzročna dejstva za Nejgela su čiste besmislice